

ВІТАЛІНА БУТКАЛЮК,

кандидат соціологічних наук, науковий співробітник відділу економічної соціології Інституту соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

VITALINA BUTKALIUK,

Candidate of Sciences in Sociology, Research Fellow at the Department of Economic Sociology, Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

vbutkalyuk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1339-6393>

Нерівність у сфері праці: глобальний вимір

Метаморфози сфери праці та зайнятості в умовах постфордизму

Переведення капіталістичної економіки на неолиберальні рейки, розпочате у країнах ядра на зламі 70–80-х років ХХ століття, на порозі третього тисячоліття набуло планетарних масштабів і призвело до трансформації суспільного життя як у центрі капіталістичної світ-системи, так і в країнах напівпериферії і периферії. У результаті утвердження ринкового фундаменталізму в країнах різного рівня розвитку капіталізм набув глобального характеру. У перебігу реалізації радикальних економічних реформ у світі відбулися докорінні перетворення у сфері праці та зайнятості, що спричинилися до зміни співвідношення сил між працею і капіталом на користь останнього на глобальному, міжрегіональному і внутрішньокраїновому рівнях.

В умовах упровадження постфордизму/неолибералізму в економічну практику характерні для «золотої доби найманої праці»¹ стандартні трудові відносини почали витіснятися нестандартними² формами зайнятості. На мікрорівні

---

1 «Золота доба найманої праці» — 60-ті роки ХХ ст., що хронологічно збігаються із розквітом держави загального добробуту і є результатом реалізованих нею широких соціальних програм у сукупності з вагомою силою профспілкового руху.

2 Нестандартні форми зайнятості — збірний термін, що включає форми зайнятості, відмінні від стандартної принаймні за одним із кількох критеріїв. Якщо під стандартною зайнятістю заведено розуміти безстрокову повну зайнятість, що характеризується взаємовідносинами підпорядкування працівника роботодавцеві, то до нестандартної належать тимчасова (термінова) зайнятість, робота на умовах неповного робочого часу, тимчасова позикова праця та інші багатосторонні трудові відносини, а також замасковані трудові відносини і залежна самостійна зайнятість. Ця класифікація відповідає висновкам Народи експертів з нестандартних форм зайнятості МОП, ухваленим у лютому 2015-го року [Conclusions of th Meeting,

вони найчастіше характеризувалися меншою оплатою праці, більшими ризиками та ступенем експлуатації працівників, а також меншим рівнем трудових гарантій і соціальної захищеності [Нестандартные формы, 2017: сс. 17–19]. На макрорівні, незважаючи на короткострокові вигоди для підприємств чи окремих працівників, значне поширення нестандартної праці справило переважно негативний вплив на економіку, втілюючись в недостатньому інвестуванні інновацій, уповільненні темпів підвищення продуктивності праці, загрозах системам соціального забезпечення, високій волатильності ринку праці та низьких економічних показниках розвитку [Нестандартные формы, 2017: с. 1].

Сьогодні незахищену, позбавлену прав і гарантій працю — явище, що значно поширилося впродовж останніх десятиліть, — заведено називати прекарною¹. Справедливості заради необхідно відзначити, що така зайнятість мала місце й раніше, проте в наші дні вона з епізодичної перетворилася на усталений тренд. По-над те, статусна невизначеність не обмежилася сферою трудових відносин, а стала невіддільною характеристикою практично всіх сфер життєдіяльності людей, їхніх взаємовідносин із соціальними та політичними інститутами, державою та суспільством, сім'єю, професією, освітньою системою [Тощенко, 2018: сс. 63–64].

Головною причиною підвищення вразливості та прекаризації зайнятості в останні десятиліття було зняття обмежень на реалізацію основної функції капіталу — систематичного отримання прибутку — за мінімізації невиробничих витрат, що знижують цей прибуток (податки до соціальних фондів, оплачувані відпустки, витрати на пенсії тощо) [Анисимов, 2019: с. 548]. У широкому контексті, прекарна зайнятість дає змогу роботодавцям перекладати ризики і відповідальність на працівників [From precarious, 2012: p. 27]. «Угамування» соціальної політики держави загального добробуту, дещо згладивши негативні для найманих працівників наслідки циклічних коливань капіталістичної економіки в період «славнозвісного повоєнного 30-ліття», відіграло найважливішу роль у насадженні неоліберального порядку.

Такі трансформації стали можливими в результаті зміни політичного порядку денного у промислово розвинених країнах Заходу. Початок радикального розвороту від кейнсіанства у бік неолібералізму був зумовлений приходом до влади прихильників теорії та практики «вільного підприємництва» — М. Тетчер у Великій Британії 1979 року і Р. Рейгана у США 1980-го. Ставку правлячих кіл у цих країнах на перехід до ринкового фундаменталізму вони виправдовували необхідністю подолання глибокої економічної кризи в капіталістичному світі наприкінці 1970-х років. У підсумку виявилось, що можновладці також мали на меті відмовитися від подальшої державної підтримки відносно високих стандартів життя населення, досягнутих після Другої світової війни в рамках

2015]. У рамках цих чотирьох груп є різноманітні підгрупи форм зайнятості, специфіка яких залежить від кожної окремої країни [Нестандартные формы, 2017: с. 1–2].

1 Під прекарною зайнятістю прийнято розуміти роботу (виконувану як у формальній, так і в неформальній економіці), що характеризується різноманітними рівнями і ступенями об'єктивних (правовий статус) і суб'єктивних (відчуваних) показників невизначеності та незахищеності [From precarious, 2012: p. 27].

держави загального добробуту, а також у результаті боротьби профспілок за економічні інтереси й демократичні права трудящих. Від середини 1980-х років, після повторного приходу до влади М. Тетчер і Р. Рейгана на хвилі широкої пропаганди нової економічної платформи, неоліберальні ідеї (вільний ринок, дерегулювання, низькі податки, обмежене втручання держави в економіку, гнучкі ринки праці тощо) узяли гору остаточно й у наступні десятиліття втілювалися в життя, попри зміну фігурантів і партій у вищих ешелонах влади цих країн, а також більшості країн світу [Стедмен-Джоунз, 2017: с. 336].

У результаті структурних неоліберальних трансформацій постійними атрибутами сфери праці стали нестабільність і ненадійність зайнятості, високий рівень недовикористання праці, значне поширення робочої бідності та малозабезпеченості, а також нерівність, що стрімко збільшується [Буткалюк, 2021]. На думку багатьох дослідників, подальше розширення і поглиблення соціально-економічної нерівності в сучасному світі загрожує йому багатьма політичними, економічними і соціальними катастрофами [World Inequality Report, 2017: р. 8].

Тому метою пропонованої статті є дослідження на основі економіко-соціологічного підходу ключових причин, масштабу і специфіки прояву нерівності у сфері праці в результаті неоліберальних економічних реформ.

Головні причини зростання нерівності у сфері праці

Скорочення частки трудових доходів у національному доході країн та послаблення зв'язку між підвищенням продуктивності праці і заробітною платою є ключовими тенденціями у сфері праці в сучасний період. Поряд із демонтажем держави загального добробуту та послабленням позицій профспілок у колективно-договірному процесі (за посилення позицій корпорацій і бізнесу) названі тренди слугують головними причинами зростання економічної нерівності, а також погіршення соціально-економічного становища трудящих. Інтенсифікація процесів глобалізації, комп'ютеризації, автоматизації, роботизації й цифровізації у багатьох національних економіках за сучасних інституціональних умов спричиняє ескалацію нерівності та підвищення вразливості зайнятості.

У цьому контексті розглянемо детальніше названі тенденції з точки зору їхнього впливу на нерівність у сфері праці.

Зменшення частки трудових доходів у національному доході країн. Тренд до збільшення частки трудових доходів¹ у національних доходах країн, що мав місце у період повоєнного відновлення економіки в промислово розвинених країнах світу, посприяв більш рівномірному розподілу доходів, підвищенню добробуту трудящих і збільшенню чисельності середнього класу. Проте з початком

1 Показник частки трудових доходів становить неабиякий інтерес для дослідників і використовується як один з індикаторів нерівності, що відображає, якою мірою працівники одержують вигоду від економічного зростання у своїй країні [World Employment, 2020: р. 62]. Він застосовується для вимірювання прогресу в досягненні Цілі 10 («Скорочення нерівності всередині країн і між країнами») Цілей сталого розвитку (ЦСР) Організації Об'єднаних Націй (ООН), де за його допомоги оцінюється зв'язок між змінами на ринку праці й тенденціями нерівності у світі.

неоліберальних реформ функціональний розподіл національного доходу (тобто його розподіл між працею і капіталом) змінився на користь власників капіталу, і частка трудового доходу почала знижуватися. Результати досліджень Міжнародної організації праці (МОП) показали, що цей процес корелює із нерівністю в оплаті праці та в доходах домогосподарств, що зростає в останні десятиліття [Заработная плата, 2018: с. 3].

Зниження частки праці в національному доході країн має глобальний характер і, починаючи з 80-х років ХХ століття, фіксується у багатьох країнах світу [Naqee, 2004: р. 6]. Наприклад, у розвинених капіталістичних країнах у період 1980–2015 років частка трудових доходів скоротилася на 8 процентних пунктів [Доклад о человеческом развитии, 2015: с. 100]. Розрахунки ОЕСР свідчать, що в середньому скоригована (з урахуванням самозайнятих працівників) частка праці в країнах G20 знижувалася приблизно на 0,3 процентного пункту на рік у період з 1980-го по кінець 2000-х років [Labour Share in G20, 2015: р. 2].

Функціональний перерозподіл доходів є постійною іманентною властивістю неоліберального капіталізму. Цей висновок підтверджують Э. Гайн і М. Мундт, котрі вивчали диференціацію доходів у найбільш розвинених країнах у період неолібералізму і фінансіалізації економічних систем. Зроблені ними розрахунки на базі даних Європейської Комісії, скориговані з урахуванням змін у структурі зайнятості, підтвердили наявність тенденції до зниження частки трудових доходів у ВВП розвинених країн від початку 1980-х років. Крім того, автори названого дослідження звернули увагу на призупинення зазначеної тенденції під час економічних криз [Hein, Mundt, 2012: р. 4]. Ці циклічні коливання пояснюються так званими антициклічними властивостями частки трудових доходів, пов'язаними з тим, що під час економічних спадів заробітна плата, як правило, менш волатильна, ніж прибуток. Це підтверджують і фіксовані різними дослідженнями призупинення тенденції до зниження частки трудового доходу в національному доході в період економічних криз та подальше посткризове відновлення її [Labour Share in G20, 2015: р. 2; Заработная плата, 2013: с. 45].

Тренд до зниження частки праці, що розпочався у 1980-х роках, зберігається й досі. Згідно з даними МОП, у період 2004–2017 років скоригована частка світового трудового доходу знизилася з 53,7% до 51,4% [The Global Labor Income Share, 2019: р. 6]. Нібито незначні у розрізі макроданих зміни вельми відчутні, якщо їх інтерпретувати стосовно впливу на рівень доходу окремого працівника. Так, якби впродовж зазначеного періоду частка трудових доходів не знижувалася, а залишалася стабільною, то середній робітник у 2017 році заробив би на 820 дол. США (ППС) більше [World Employment, 2020: р. 67].

У динаміці падіння частки праці в доходах країн дослідники відзначають істотні регіональні відмінності. Найбільше скорочення цього показника у 2004–2017 роках відбувалося в Європі, Центральній Азії та Америці. За вказаний період частка трудових доходів у Північній і Південній Америці знизилася на 1,6%, у Європі і Центральній Азії — більш як на 2%, у США — майже на 3%. У європейському регіоні найбільш значне зниження названого індикатора зафіксовано в Німеччині, Великій Британії, Італії та Іспанії [World Employment, 2020: р. 67].

У державах, що розвиваються, і країнах з «перехідною економікою» ця тенденція почала уявлятися наприкінці 1980-х — на початку 1990-х років, особливо після руйнації СРСР і демонтажу світової соціалістичної системи, що виступали кілька десятиліть поспіль серйозним бар'єром на шляху глобального поширення ринкового фундаменталізму. Дослідження МОП, проведене в групі із 16 держав, що розвиваються, і країн з «перехідною економікою», зафіксувало, що середній показник частки праці в них зменшився приблизно з 62% ВВП на початку 1990-х років до 58% напередодні глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 років [Заработная плата, 2013: с. 44].

Довгострокове зниження частки трудових доходів з антициклічними проявами їх під час криз також спостерігається в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, тенденції якого визначають найбільш динамічні економіки Індії та Китаю [World Employment, 2020: р. 67]. Наявні дані для Китаю, а також Кенії, Південної Кореї, Мексики і Туреччини свідчать, що в цій групі країн скорочення частки праці почалося (хоч і з різною інтенсивністю) ще з 1980-х років. Темпи зниження вказаного показника були дуже високими й у Північній Америці. Більш стабільною, але невпинно скорочуваною була частка трудових доходів у країнах Латинської Америки [Заработная плата, 2013: сс. 44, 47].

Протилежним аспектом цієї тенденції стало підвищення частки капіталістичного прибутку. На глобальному рівні в період 2004–2017 років частка капіталу збільшилася з 46,3% до 48,6% [The Global Labor Income Share, 2019: р. 6]. Переважна частина цього приросту припадала на невиробничий фінансовий сектор [Заработная плата, 2013: с. 47]. Аналіз ситуації в тому самому контексті щодо чотирьох розвинених країн (Франція, Німеччина, Велика Британія і США) показав, що у період 1987–2008 років значна частина збільшеного прибутку корпорацій витрачалася на збільшення виплат дивідендів їхнім акціонерам. Якщо, приміром, у Франції виплата дивідендів на початку 1980-х років становила 4% загального фонду заробітної плати, то вже у 2008-му підвищилася до 13%. А в США на виплату дивідендів витрачали три чверті валового операційного прибутку. Такий підхід у розподілі прибутку сприяв ще більшому зростанню нерівності доходів домогосподарств [Заработная плата, 2013: с. 48].

Ослаблення зв'язку між підвищенням продуктивності праці і заробітною платою. Ще одним істотним чинником зниження трудових доходів, що зумовлював збільшення нерівності в умовах постфордизму, стало розмивання зв'язку між підвищенням продуктивності праці і зростанням заробітної плати. У більшості країн світу в останні десятиліття темпи зростання заробітної плати відставали від темпів підвищення продуктивності праці, що призвело до скорочення частки трудових доходів у ВВП. Причиною цього є комбінація чинників, що мають місце в сучасному світі, зокрема глобалізація, зміна вимог до кваліфікації в умовах технічного прогресу, ослаблення інститутів ринку праці, а також зростання тиску з боку фінансових ринків задля розподілу прибутку корпорацій на користь інвесторів [Заработная плата, 2018: с. 2].

Збільшення розриву між продуктивністю і заробітною платою має глобальний характер, хоча існує й регіональна специфіка [Pasimeni, 2018: р. 6]. Найчіткіше цей тренд простежується у США. Якщо за три повоєнні десятиліття пого-

динна оплата праці переважної більшості американських робітників зростає на 91%, що приблизно відповідало підвищенню продуктивності праці (97%), то від середини 70-х років ХХ століття темпи зростання оплати праці дедалі більше відставали від темпів підвищення продуктивності. У результаті цього дедалі більша частина плодів дедалі більш продуктивної праці робітників осідала в кишенях власників бізнесу і мізерної кількості найбільш високооплачуваних працівників, практично ніяк не позначаючись на трудових доходах більшості трудящих. З 1973-го до 2013-го погодинна оплата типового робітника (який працює у промисловому секторі і не виконує керівних функцій) зростає лише на 9%, тоді як продуктивність — на 74%. Цей розрив особливо вочевидний від 2000-х років і затронує як працівників із вищою і неповною вищою освітою, так і типових «синіх комірців» [Mishel, Gould, Bivens, 2015: p. 4]. Така тенденція спостерігається в більшості країн світу і характерна як для розвинених економік [Decoupling of wages, 2018: p. 55], так і для економік, що розвиваються [Зароботная плата, 2013: сс. 19–20].

Дослідження МОП щодо 36 країн показало, що підвищення продуктивності праці в розвинених країнах із 1999 року більш ніж удвічі перевищило зростання середньої заробітної плати [Зароботная плата, 2013: с. 49]. А в одній з найпотужніших економік Європи — Німеччині — продуктивність праці за останні двадцять років підвищилася майже на чверть (22,6%), тоді як реальна місячна заробітна плата фактично залишилася незмінною. При цьому між погодинною продуктивністю праці і погодинною оплатою праці також спостерігався розрив. У 2011 році погодинна оплата праці в Німеччині лише незначно (на 0,4%) перевищувала рівень 2000 року, тоді як продуктивність праці за цей період підвищилася на 12,8% [Зароботная плата, 2013: с. 49].

Тенденції в цьому відношенні в азійських країнах контрастують зі становищем в інших регіонах. Загальна динаміка в цьому регіоні формується переважно під впливом розвитку китайської економіки, яка характеризується потужним економічним зростанням та істотним підвищенням рівня трудових доходів. У Китаї середньорічне зростання заробітної плати в міських територіальних одиницях за період 2000–2010 років дорівнювало 12%. У цілому за зазначений період реальна заробітна плата в Китаї зростає більш як утричі. Цей факт не тільки вносить суттєві корективи в глобальні показники темпів зростання заробітної плати і рівня нерівності, а й засвідчує наближення кінця «дешевої робочої сили» у КНР. При цьому в цій країні зростання заробітної плати також відстає від підвищення продуктивності праці¹ [Зароботная плата, 2013: с. 20].

---

1 Дані динаміки заробітної плати і продуктивності праці в країнах, що розвиваються, слід інтерпретувати з обережністю у зв'язку з недостатністю достовірних даних, першою чергою, з огляду на неабияку поширеність у них неформальної зайнятості. Крім того, цей аналіз ускладнюється тим, що статистичні дані по середній заробітній платі враховують заробіток оплачуваних працівників (кількість яких у деяких країнах Азії становить менш як половину робочої сили), тоді як при розрахунку продуктивності праці використовується ВВП, вироблений усіма працюючими (як найманими працівниками, так і самозайнятими) [Зароботная плата, 2013: с. 24].

Вагомий вплив на динаміку нерівності у сфері праці справляє також показник мінімальної заробітної плати і його кореляція з темпами підвищення продуктивності. За сучасних умов у деяких країнах спостерігається, по-перше, зменшення реальної мінімальної заробітної плати, а також її невідповідність підвищенню продуктивності праці. Наприклад, у США пік зростання мінімальної заробітної плати припав на 1968 рік, коли вона досягла 9,58 дол. США / год., і впродовж усіх 30 років, що цьому передували, збільшення мінімальної оплати праці тісно корелювало з підвищенням її продуктивності. Як і у випадку із середньою заробітною платою цей зв'язок був ослаблений неоліберальними реформами. За розрахунками експертів, якби темпи зростання мінімальної зарплати в США відповідали темпам підвищення продуктивності, сьогодні вона становила би 18 дол. США/год. Проте нині вона дорівнює лишень 7,25 дол. США/год. і відповідає погодинному трудовому доходу 20% найменш оплачуваних працівників США. Таким чином, нинішні низькооплачувані американські працівники, маючи вищий рівень освіти, кваліфікації і продуктивності, ніж їхні колеги у 1968-му, одержують наразі за свою працю меншу, ніж ті, заробітну плату. Найконтрастніше ці диспропорції простежуються на прикладі праці жінок і кольорових працівників, які належать до числа найбільш уразливих на ринку праці груп населення [Mishel, Gould, Bivens, 2015: p. 10].

Демонтаж держави загального добробуту. Згорання багатьох соціальних програм у рамках держави загального добробуту стало одним із найзначущіших чинників збільшення нерівності у сфері праці в період розширення економічної глобалізації й утвердження неолібералізму в планетарному масштабі.

Науковий аналіз диференціації доходів і багатства в різних країнах підтверджує суттєвий вплив державної політики на цей процес. Автори відомої Доповіді про нерівність дійшли висновку, що різниця в темпах зростання нерівності між країнами з 1980-го по 2016-й пояснюється, першою чергою, особливостями інституціонального і політичного контексту [World Inequality Report, 2017: p. 42]. Найчіткіше це можна простежити на прикладі країн Західної Європи і США. Якщо у 1980 році частка верхнього центиля в національному доході становила близько 10% для обох регіонів, то до 2016-го в країнах Західної Європи вона зросла до 12%, а в США — до 20%. Така розбіжність пояснюється специфікою державної політики в зазначених країнах. Значне збільшення нерівності у сфері освіти, зниження рівня прогресивного оподаткування, а також зростання диференціації трудових доходів і збільшення доходів із капіталу у названий період відіграли вирішальну роль у зростанні нерівності в США. Разом із тим у країнах Західної Європи зниження прогресивності оподаткування хоча й мало місце, але було не настільки навальним, а нерівність у заробітній платі пом'якшувалася державною політикою у сфері утворення й нарахування зарплат. Такий підхід назагал сприяв групам із середніми й низькими доходами [World Inequality Report, 2017: p. 10].

У рамках дослідження МОП, що охопило 16 економічно розвинених країн (Австралія, Австрія, Бельгія, Канада, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Ірландія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Іспанія, Швеція, Велика Британія, США), була виявлена кореляція між зведеним показником «розміру» держави загаль-

ного добробуту і рівнем нерівності. Аналіз цієї проблеми показав, що чим більша така держава, тим менше рівень нерівності. На протилежних полюсах у цьому дослідженні перебували дві країни: США з його мінімальною соціальною державою і максимальним рівнем нерівності та Швеція, де широкий соціальний захист населення супроводжувався куди більш рівномірним розподілом доходів і мінімальним рівнем нерівності серед громадян [World of Work Report, 2008: pp. 88–89].

Найвагоміший вплив на демонтаж держави загального добробуту у західних країнах справила масштабна приватизація, а також реформування системи оподаткування. Передання державної власності в приватні руки в рамках неоліберальних реформ від початку 80-х років ХХ століття значно вплинуло як на майнову нерівність серед приватних осіб, так і в цілому на здатність держав боротися з нерівністю та іншими соціальними проблемами [World Inequality Report, 2017: p. 14].

Фатальну роль у зростанні нерівності відіграло реформування податкової політики держав, квінтесенція якого зводиться до зниження прогресивності оподаткування і прояву більшої лояльності до найбільш забезпечених груп населення. Вивчення тенденцій у цій царині в останні десятиліття доводить, що вони визначалися не стільки об'єктивними чинниками, зумовленими особливостями розвитку й функціонування економічних систем в умовах економічної глобалізації, скільки інтересами транснаціонального капіталу, а також багатих і надбагатих верств населення. Останні в умовах неолібералізму змогли не тільки максимально зберегти свої капітали, а й істотно збільшити їх завдяки сплаті дедалі менших податків і використанню нових можливостей у справі їх мінімізації чи повного уникання оподаткування. У результаті національні держави опинилися в умовах дуже обмеженої ресурсності, недостатньої ані для проведення широкої соціальної політики і допомоги нужденним, ані для адекватної боротьби із наслідками характерних для капіталізму криз чи якихось форс-мажорних ситуацій, таких як пандемія COVID-19.

У період 1985–2019 років середня ставка корпоративного податку у світі впала з 49% до 23%, а від 1980-го максимальна ставка прибуткового податку, наприклад, у США знизилася майже вдвічі — із 70% до 37%. В економічно розвинених країнах середня максимальна ставка прибуткового податку впала з 62% у 1970-му до 38% у 2013 році. За оцінками Мережі податкового правосуддя (Tax Justice Network), крім прямих збитків через нижчі податкові ставки країни щорічно втрачають у цілому понад 427 млрд дол. США через міжнародні корпоративні податкові зловживання й ухиляння від сплати податків приватними особами [The Inequality Virus, 2021: pp. 21–22].

Неоліберальний режим виявився більш гуманним першою чергою для найбільш забезпечених груп населення: сьогодні вони сплачують найнижчі за останні десятиліття податкові збори. Тільки 4 центи на кожен долар податкових надходжень становлять податки на багатство. А в деяких країнах, наприклад Бразилії та Великій Британії, 10% найбідніших громадян сплачують більшу частку своїх доходів у вигляді податків, ніж їхні співгромадяни з числа 10% найбільш забезпечених [Public good or private wealth, 2019: p. 13].

Певним маркером, що позначив пріоритети сучасних режимів, була глобальна фінансово-економічна криза 2008–2009 років. З метою її подолання багато урядів почали здійснювати політику жорсткої економії (зокрема, скорочуючи витрати на медицину та освіту), знижуючи при цьому податки для найбагатших людей і корпорацій. Як показало проведене у Великій Британії дослідження, такі заходи призвели до збільшення нерівності з непропорційно сильним впливом на вразливі верстви населення, особливо жінок і певні расові групи. Крім того, одним із наслідків такого курсу стало зростання популістської, авторитарної й расистської риторики [The Inequality Virus, 2021: p. 22], що загрожує сьогодні країнам нестабільністю і соціальними катаклізмами.

Ерозія профспілкового руху в період неолібералізму. Ослаблення позицій організованої праці входить до списку ключових характеристик постфордистського світу й належить до числа чинників, що справили суттєвий вплив на падіння добробуту і погіршення життєвих перспектив трудящих. Крім того, слабкість профспілок є найважливішою умовою збереження політичного курсу сучасних режимів, зміна якого неможлива без протидії широких верств населення, організаторами яких покликані виступати профспілки.

Низка масштабних досліджень, що були проведені в країнах із різним рівнем розвитку й охопили різні часові періоди [Wallerstein, 1999; Rueda, Pontusson, 2000; Bradley, 2003; Calderon, Chong, Valdes, 2004; Koeniger, Leonardi, Nunziata, 2007], підтвердили наявність зв'язку між зниженням щільності профспілок і зростанням нерівності зарплат і доходів у цих країнах.

Експерти МОП, базуючись на комплексному аналізі інститутів ринку праці 51 країни світу, підтвердили, що в країнах із високою щільністю профспілок і ступенем регулювання колективних переговорів рівень нерівності доходів, як правило, значно нижчий. Крім того, в рамках цього дослідження була зафіксована кореляція між меншим рівнем нерівності і дотриманням «Конвенції про свободу асоціації і захист права на організацію» (1948) та «Конвенції про застосування принципів права на об'єднання в профспілки і на ведення колективних переговорів» (1949) [World of Work Report, 2008: p. 83].

Необхідно відзначити, що антипрофспілкова політика правлячих класів економічно розвинених країн здійснювалася на тлі пришвидшення процесу економічної глобалізації, що відкрив капіталові широкі можливості економії на праці та посприяв деюніонізації розвинених країн. Слабкі периферійні держави, не володіючи ані економічними, ані політичними, ані інституційними ресурсами, зіставними із рівнем розвинених країн, у цих умовах використовували єдиний спосіб залучення інвестицій — максимальне здешевлення праці та блокування будь-яких процесів, здатних призвести до самоорганізації трудящих [Малахов, 2013: с. 103]. Дешевина робочої сили, відсутність (або крайня слабкість) профспілок і лояльне до іноземного капіталу законодавство стали переконливими аргументами для західних корпорацій на користь експорту виробництва у країни третього світу. У результаті це зіграло лютий жарт з економіками розвинених країн, де цей процес призвів до деіндустріалізації та вимивання «гарних» робочих місць і в сукупності з деюніонізацією (адже найбойовитіша частина тред-юніонів припадала на передислоковані за кордон підприємства обробної

промисловості) призводив до падіння рівня життя більшості населення й ослаблення економіки.

Останніми десятиліттями членська база, бойовитість і зорганізованість профспілок знизилася в більшості країн світу. Це призвело до ерозії колективно-договірного процесу, котрий у період фордизму і кейнсіанства був одним з головних чинників підвищення добробуту трудящих. Дослідження МОП підтвердили, що від 1989 року щільність профспілок знизилася в більшості країн світу. Падіння було особливо різким у країнах Центральної та Східної Європи: понад 50% у Чеській Республіці, Естонії, Угорщині, Латвії та Литві, де до початку 1990-х років було майже суцільне охоплення трудящих профспілками [World of Work Report, 2008: p. 81].

Після глобальної кризи 2008–2009 років ерозія профспілок продовжилася. Вивчення змін у колективно-договірному регулюванні трудових відносин, проведене МОП у 48 країнах світу з 2008-го по 2013 рік, зафіксувало падіння в них охоплення колдоговорами на 4,6% за середнього зменшення щільності профспілок на 2,3% [Visser, Hayter, Gammarano, 2017: p. 9].

Значне послаблення профспілок відбулося у США, де реорганізація економіки в рамках установок неолібералізму призвела до зниження охоплення працівників профспілками до 10,5%, а в приватному секторі — до 6,4%. Зниження щільності профспілок відбувалося паралельно з падінням їхньої зорганізованості та бойовитості. Якщо, скажімо, у 1970-ті роки в середньому в США щорічно реєструвалося 289 страйків за участю в них як мінімум 1000 робітників, то в останнє десятиліття середня кількість страйків у США знизилася до 13 на рік [Gupta, Lerner, McCartin, 2019]. Детальне дослідження цих процесів дало підстави експертам Інституту економічної політики (США) зробити висновок про те, що ерозія системи колективних переговорів була однією з головних причин стагнації заробітних плат американських трудящих (як членів профспілок, так і не охоплених тред-юніонами працівників). Крім того, саме це пояснює від чверті до третини зростання нерівності в оплаті праці в цій країні в період 1973–2007 років [Mishel, Gould, Bivens, 2015: p. 11].

Масштаб і специфіка нерівності трудових доходів у сучасному світі

Найбільш концентрованим вираженням нерівності результатів у сфері праці є нерівність трудових доходів, що визначає диференціацію населення і загальний рівень соціального розшарування суспільства¹.

У глобальному вимірі трудовий дохід розподіляється по всьому світу дуже нерівномірно. Майже половина (48,9%) загальносвітового обсягу заробітної плати припадає на частку лишень 10% працівників, тоді як половині зайнятого населення дістається лише його 6,4% [The Global Labor Income, 2019: p. 2].

---

1 Базуючись на систематичних комплексних дослідженнях сфери праці, експерти МОП при порівнянні оцінки загального розподілу доходів із розподілом трудових доходів дійшли висновку, що жодних систематичних відмінностей не виникає. Це свідчить про те, що розподіл трудових доходів є доволі надійним показником загального розподілу доходів і диференціації населення [World Employment, 2020: p. 77].

Якщо поділити всіх працівників світу на 10 груп за рівнем їхніх заробітних плат, то виявиться, що середній представник найбільш високооплачуваного дециля працівників одержує 7 475 дол. США на місяць, тоді як працівник із числа нижньої за рівнем зарплати децилі заробляє лише 22 дол. США [The Global Labor Income, 2019: p. 1].

Пришвидшення розриву в доходах верхніх і нижніх за зарплатами 10% працівників особливо помітне після 90-х років XX століття. За період 1990–2005 років зростання диференціації зафіксоване у 70% країн, де МОП проводила дослідження [World of Work Report, 2008: p. 1]. Від початку 1990-х років швидкими темпами поглиблювався розрив у доходах між вищими посадовими особами і рядовими співробітниками. Наприклад, у США річне зростання оплати праці топ-менеджерів становило в середньому майже 10% на рік, що майже втричі перевищувало цей показник для менеджерів середньої ланки (3,5%) і більш як у 14 разів для середнього працівника (0,7%) [World of Work Report, 2008: p. 18]. Внаслідок різниці темпів зростання цих показників винагорода топ-менеджерів (не включаючи доходів від акцій) перевищило середню заробітну плату як мінімум у 50 разів, а в деяких країнах — у 180. Вивчення заробітної плати топ-менеджерів 15 найбільших компаній у 6 обраних країнах показало, що головні виконавчі директори заробляли в 71–183 рази більше, ніж пересічні співробітники [World of Work Report, 2008: pp. 16–17]. З урахуванням доходу від акцій менеджмент вищої ланки у США в 2007 році одержував у 521 раз більше за середнього працівника. Для порівняння, ще у 2003-му це співвідношення становило 370 : 1 [World of Work Report, 2008: p. 18].

Нерівність в оплаті праці залежить як від індивідуальних характеристик і кваліфікації працівників (статі, рівня освіти, віку, вислуги років тощо), так і від безлічі інших чинників, що мають важливе значення, наприклад, країни проживання і рівня її економічного розвитку, а також розміру підприємства і галузі, в якій вони працюють.

Гендерні відмінності виступають одним із базових визначників нерівності на сучасних ринках праці. Гендерна нерівність виявляється як у нерівних можливостях доступу до праці, так і в її умовах і результатах, внаслідок чого жінки опиняються серед найбільш уразливих груп трудящих. Рівень економічної активності жінок істотно нижчий, ніж у чоловіків (47% порівняно із 74%), жінки більше працюють у неформальному секторі, їхня праця більш уразлива і менш оплачувана. У більшості країн розрив в оплаті праці між чоловіками і жінками перебуває в діапазоні від 10% до 25% [World Employment, 2019: p. 3].

Дослідження гендерних відмінностей і нерівності при виході на ринок праці, проведені у 27 європейських країнах, зафіксували, що в більшості індустріальних країн розрив у доходах на шкоду жінкам існує вже на першому робочому місці. Крім того, було виявлено, що, наприклад, в Естонії та Німеччині шанси жінок обійняти керівну посаду нижчі, ніж у чоловіків, приблизно на 40 %. Це при тому, що загалом у досліджуваних країнах рівень освіти на початку трудового шляху у жінок вищий [Скопек, 2016: с. 115].

А, приміром, у США гендерна нерівність особливо сильно виявляється в престижних професіях, що потребують високої кваліфікації. Так, жінки-мене-

джері з компенсацій і пільг заробляють 68%, жінки-лікарі — 64%, а особисті фінансові радники-жінки — 62% від рівня зарплати їхніх колег-чоловіків [В США от зарплатного неравенства, 2016].

Вік — ще один важливий індикатор нерівності у сфері праці. Старші працівники, як правило, мають вищий рівень заробітної плати, а ще не так сильно, як молодь, страждають від безробіття. Зокрема, загальний рівень недовикористання робочої сили серед молоді більш ніж удвічі перевищує цей показник серед людей зрілого віку (26% і 11% відповідно) [World Employment, 2020: p. 20]. Значна частина робочих місць молоді належить до вразливих — три чверті молодих людей працюють у неформальному секторі [Вестник МОТ, 2020: с. 5]. А погодинна заробітна плата більш зрілих людей працездатного віку в середньому на 71% перевищує зарплату їхніх молодих колег (що в більшості випадків пояснюється вищим рівнем кваліфікації та більшим трудовим стажем) [Вестник МОТ, 2020: с. 7].

Найбільше нерівність доходів залежить від країни проживання і рівня її економічного розвитку. Як відомо, глобальна нерівність в оплаті праці хоч і несуттєво, але почала знижуватися¹, тоді як усередині та між країнами вона залишається на дуже високому рівні. Згідно з висновком одного із провідних дослідників цієї проблеми професора Міського університету Нью-Йорка Б. Мілановича, глобальна нерівність, що у XIX столітті однаковою мірою визначалася відмінностями у класовій належності та країні проживання, сьогодні являє собою феномен, зумовлений найчастіше тільки країною проживання [Міланович, 2016: с. 18]. За його розрахунками, доходи найбідніших 5% американців перевищують такі у більшості жителів планети. А, наприклад, найбідніші 5% жителів Данії живуть заможніше, ніж 82% світового населення.

Аналіз міжкраїнової нерівності свідчить про те, що в сучасних умовах найбільшим виявляється розрив між найбіднішими групами багатих і бідних країн — як за доходами, так і за рівнем заробітної плати. Дослідження, проведене серед найманих працівників трьох професій з різним рівнем кваліфікації й заробітної плати (будівельний робітник, кваліфікований промисловий робітник та інженер) у п'яти найбільших містах двох багатих (Лондон, Нью-Йорк) і трьох бідних країнах (Пекін, Делі, Найробі), зафіксувало, що розрив у рівнях реальної заробітної плати є найбільшим для найменш оплачуваних, некваліфікованих робітників. У їхньому випадку співвідношення цих показників у багатих і бідних країнах досягло пропорції 11:1, тоді як для кваліфікованих промислових робітників та інженерів воно становило 5,8:1 і 3,3:1 відповідно [Міланович, 2016: сс. 20–21]. Вагома різниця у рівні заробітних плат між країнами виводить проблему міграції на одне з ключових місць у політичному порядку денному, позаяк саме міграція сьогодні являє собою один із найпоширеніших для людей із бідних регіонів способів вирватися з лещат бідності та злиднів.

Загалом у бідних країнах рівень нерівності трудових доходів, як правило, більш високий, ніж у багатих. Це, згідно з висновком учених, зумовлене двома

---

1 Ця тенденція окреслилася від 2004 року і пояснюється високими темпами економічного зростання Китаю та Індії, котре завдяки економічній конвергенції сприяло зниженню глобальної нерівності [World Employment..., 2020: 70].

ключовими чинниками. По-перше, дуже високим рівнем доходу верхніх 10%, що одержують найчастіше куди більшу частку сукупного трудового доходу, ніж наступні за ними в розподілі трудового доходу 40% працівників. А по-друге, надзвичайно низьким рівнем заробітку нижніх 50% працівників [World Employment, 2020: p. 72]. Так, найвищі рівні нерівності трудових доходів сьогодні фіксуються в Африці, тоді як у Європі та Центральній Азії ця проблема не має настільки гострого характеру. Якщо в глобальному вимірі більш бідній половині всього зайнятого населення довелось би працювати близько 14 років, щоб одержати річний заробіток більш багаті половини, то, наприклад, в Африці (регіони з найбільшою нерівністю) цей показник сягає 28 років, а в Європі та Центральній Азії — лишень 4 роки. У Північній і Південній Америці та в Азійсько-Тихоокеанському регіоні він становить 7 і 13 років відповідно [World Employment, 2020: p. 73].

Крім того, експерти звертають увагу на досить високий рівень міжгалузевої нерівності в сфері праці. Найбільш високооплачувані працівники зосереджені в секторі нерухомості й фінансових послуг. При цьому частка жінок у них непропорційно низька, і навіть наявність вищої освіти (ключового чинника зниження нерівності) не гарантує отримання високооплачуваної роботи в цих сферах [Заработная плата в мире, 2018: с. 4].

Доволі відчутним в останні роки було і зростання нерівності між підприємствами. Дослідження, проведені у США, показали, що цей різновид нерівності пояснював переважну частину приросту загального рівня нерівності трудових доходів у період з 1981-го до 2013 року. Поглиблення нерівності між підприємствами стало результатом зростання поляризації праці: кваліфіковані кадри були зосереджені на одних підприємствах, а малокваліфіковані — на інших, що відповідало тенденції реструктуризації діяльності і передання її периферійної складової стороннім виконавцям на підставі підряду або франшизи. Рівень цього різновиду нерівності, як правило, вищий у країнах, що розвиваються. Якщо, приміром, у розвинених країнах середня заробітна плата на 10% підприємств із найвищою оплатою праці перевищує таку на 10% підприємств із найменшим рівнем зарплат у 2–5 разів, то в країнах, що розвиваються, це співвідношення становить 8 разів (В'єтнам), а в деяких випадках — 12 (ПАР) [Заработная плата в мире, 2018: с. 5].

Крім того, важливе місце в загальній картині нерівності у сфері праці посідає нерівність трудових доходів усередині підприємств. Наприклад, у 2010 році на частку такої нерівності в європейських країнах припадала майже половина сукупної нерівності. Якщо порівняти зарплати окремих працівників із середнім рівнем оплати праці на підприємстві, де вони працюють, то з'ясується, що більшість працівників (приблизно 80%) одержують менше за цей середній рівень [Заработная плата в мире, 2018: с. 6]. Завищена оплата праці окремих працівників на деяких підприємствах призводить до формування «піраміди» конче нерівномірно розподіленої зарплати, що підкреслює масштаб і ступінь нерівності в оплаті праці не тільки між підприємствами, а й усередині них. Такі тенденції характерні для країн із різним рівнем економічного розвитку й у сукупності з іншими окресленими чинниками зумовлюють погіршення становища трудящих і підвищення вразливості зайнятості в сучасному світі.

Висновки

Вихідною точкою тектонічних змін суспільного життя в умовах постфордизму стало реформування сфери праці та зайнятості. Такі тенденції останніх десятиліть, як зниження частки трудових доходів у національному доході країн, розмивання зв'язку між продуктивністю і зростанням заробітної плати, демонтаж держави загального добробуту й ослаблення переговорної сили профспілок, що є результатом перекроювання глобальної економічної системи за неоліберальними лекалами, належать до числа ключових причин зростання нерівності у сфері праці. У результаті сучасні ринки праці являють собою простір перетину безлічі нерівностей (першою чергою, ґендерної, вікової та нерівності трудових доходів), які формують жорстке конкурентне середовище, що призводить до маргіналізації найманої робочої сили і витіснення дедалі більшої кількості трудящих до царини вразливої зайнятості й до лав прекаріату.

Повною мірою негативні наслідки неоліберальної політики вочевиднилися в умовах пандемії COVID-19, що охопила весь світ у 2020 році. Перед обличчям останньої органи охорони здоров'я більшості країн виявилися занадто слабкими, щоб ефективно боротися із масовою захворюваністю, а виснажені неоліберальними реформами держави — позбавленими ресурсів для подолання наслідків цього глобального лиха. Зрештою це призвело до вибухового зростання бідності та нерівності в більшості країн світу, фактично перекресливши прогрес останніх десятиліть за базовими показниками розвитку.

Не дивно, відтак, що пандемія значно змінила пріоритети на майбутнє — люди більше не хочуть жити в настільки нерівному й несправедливому світі, вимагаючи кардинальних змін соціально-економічної політики у своїх країнах. Соціологічні опитування свідчать, що сьогодні більшість населення підтримує підвищення податків на доходи найбагатших людей і введення базового доходу, вважають за необхідне надання безкоштовної медичної допомоги хворим на COVID-19 і збільшення державної підтримки сфери охорони здоров'я. Крім того, чимала частка громадян висловлюється за зниження корпоративної влади й розширення прав і можливостей працівників [Zamore, Phillips, 2020]. При цьому люди хочуть реальних, а не декларованих змін: 86%¹ дорослого населення планети бажає, щоб світ значно змінився і став сталішим і справедливішим, а не повертався до допандемічного статус-кво.

Таке масове прагнення народів світу до рівності та справедливості потребує кардинальної зміни соціально-економічної політики держав. Людству необхідно скористатися пандемією як «трампліном»², але не просто для того, щоб «врятувати капіталізм від самого себе» [Стиглиц, 2020: с. 313], а з метою розбудови більш гармонійного і справедливого суспільства в інтересах більшості населення планети.

1 Дані глобального опитування, проведеного соціологічною компанією Ipsos у 27 країнах з високим і середнім рівнем доходів (вересень 2020 року, $N = 21000$ осіб) [Around the world, 2020].

2 Використати поточну корона-кризу як «трамплін» для переходу до більш інклюзивної і справедливої моделі розвитку закликав виконавчий голова Всесвітнього економічного форуму професор Клаус Шваб [Клаус, Шваб, 2020].

Джерела

- Анисимов, Р.И. (2019). Нестандартный труд: кто в выигрыше? Теоретико-методологический анализ подходов к изучению нестандартной трудовой занятости. *Вестник РУДН. Сер.: Социология*, 19 (3), 543–552.
- Буткалюк, В.А. (2021). Социальные последствия трансформирования сферы труда в условиях экономической глобализации. *Социологические исследования*, 1, 121–131.
- В США от зарплатного неравенства сильнее всего страдают женщины с престижными профессиями (2016). Отримано з: <https://www.vedomosti.ru/management/articles/2016/05/25/642300-ssha-zarplatnogo-neravenstva-silnee-vsego-stradayut-zhenshini-prestizhnimi-professiyami>
- Зарботная плата и справедливый рост в 2012–2013 гг. (2013). Женева: Международное бюро труда.
- Зарботная плата в мире в 2016–2017 гг. (2018). Женева: Международное бюро труда.
- Клаус Шваб: Пандемия как трамплин (2020). *Europenews*. Получено с: <https://ru.euronews.com/2020/11/17/schwab-sujet>
- Малахов, В.С. (2013). *Государство в условиях глобализации: учебное пособие*. Москва: КДУ.
- Миланович, Б. (2016). Глобальное неравенство: от классовой принадлежности к стране происхождения, от пролетариев к мигрантам. *Экономическая политика*, 11 (1), 14–26.
- МОТ (2020). COVID-19 и сфера труда. *Вестник МОТ: Вып.4: Обновленные оценки и анализ*, 27 мая.
- Нестандартные формы занятости. Анализ проблем и перспективы решения в разных странах (2017). Женева: Международное Бюро Труда.
- Скопек, Я, Тривенти, М., Косякова, Ю, Букхольц, С., Блоссфельд, Х.-П. (2016). Гендер и начало трудового пути: результаты международного сравнительного исследования. *Журнал социологии и социальной антропологии*, XIX, 5 (88), 98–126.
- Стедмен-Джоунз, Д. (2017). *Рождение неолиберальной политики: от Хайека и Фридмена до Рейгана и Тэтчер*. Москва, Челябинск: Социум, Мысль.
- Стиглиц, Дж. (2020). *Люди, власть и прибыль: Прогрессивный капитализм в эпоху массового недовольства*. Москва: Альпина Паблишер.
- Тощенко, Ж.Т. (2018). *Прекариат: от протокласса к новому классу*. Москва: Наука.
- Труд во имя человеческого развития (2015). Доклад о человеческом развитии. ПРООН.
- Alvaredo, F., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., Zucman, G. (2017). *World Inequality Report 2018. Laboratory of inequality in the world*. Retrieved from: <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-full-report-english.pdf>.
- Around the world, people yearn for significant change rather than a return to a «pre-COVID normal» (2020). Retrieved from: <https://www.ipsos.com/en/global-survey-unveils-profound-desire-change-rather-return-how-life-and-world-were-covid-19>.
- Bradley, D. (2003). Distribution and redistribution in postindustrial democracies. *World Politics*, 55, 193–228.
- Calderon, C., Chong, A., Valdes, R. (2004). *Labor market regulations and income inequality: Evidence for a panel of countries*. Washington, DC: Inter-American Development Bank.
- Conclusions of the Meeting of Experts on Non-Standard Forms of Employment (2015). International Labour Office.
- Decoupling of wages from productivity: what implicarors for public policies? (2018). *OECD Economic Outlook*, Iss. 2.
- Gupta, S., Lerner, J., McCartin, A. (2019). *Why the Labor Movement Has Failed – And How to Fix It*. Retrieved from: <https://bostonreview.net/forum/sarita-gupta-stephen-lerner-joseph-mccartin-why-labor-movement-has-failed%E2%80%94and-how-fix-it>
- Hein, E., Mundt, M. (2012). *Financialisation and the requirements and potentials for wage-led recovery: a review focussing on the G20*. Geneva: ILO.
- Koeniger, W., Leonardi, M., Nunziata, L. (2007). Labor market institutions and wage inequality. *Industrial and Labor Relations Review*, 60 (3), 340–356.

- Mishel, L., Gould, E., Bivens, J. (2015). *Wage stagnation in nine charts*. Economic Policy Institute.
- Pasimeni, P. (2018). *The Relation between Productivity and Compensation in Europe*. European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Rueda, D., Pontusson, J. (2000). Wage inequality and varieties of capitalism. *World Politics*, 52, 350–383.
- Statistics on labour income and inequality* (2017). ILOSTAT. Retrieved from: [//ilostat.ilo.org/topics/labour-income](https://ilostat.ilo.org/topics/labour-income)
- The Inequality Virus. Bringing together a world torn apart by coronavirus through a fair, just and sustainable economy* (2021). Oxford: Oxfam International. Retrieved from: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621149/bp-the-inequality-virus-250121-en.pdf>
- The Productivity–Pay Gap (2019). *Economic Policy Institute*. Retrieved from: <https://www.epi.org/productivity-pay-gap/>
- Visser, J., Hayter, S., Gammarano, R. (2017). *Trends in collective bargaining coverage: Stability, erosion or decline?* Geneva: ILO. Retrieved from: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_protect/-protrav/-travail/documents/publication/wcms_409422.pdf
- Wallerstein, M. (1999). Wage-setting institutions and pay inequality in advanced industrial societies. *American Journal of Political Science*, 43 (3), 649–680.
- World of Work Report (2008). *Income Inequalities in the Age of Financial Globalization*. Institut for labour studies. International Labour Organization.
- World Employment and Social Outlook: Trends 2019* (2019). Geneva: ILO.
- World Employment and Social Outlook: Trends 2020* (2020). Geneva: ILO.
- Zamore, L., Phillips, B. (2020). *COVID-19 and Public Support for Radical Policies*. Center on International Cooperation. Retrieved from: <https://cic.nyu.edu/sites/default/files/zamore-phillips-covid19-public-support-radical-policies-web-final.pdf>

Отримано 09.06.2021

References

- Alvaredo, F., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., Zucman, G. (2017). *World Inequality Report 2018. Laboratory of inequality in the world*. Retrieved from: <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-full-report-english.pdf>
- Anisimov, R.I. (2019). Precarious Labor: Who Wins? Theoretical and methodological analysis of approaches to the study of precarious work. [In Russian]. *RUDN Bulletin. Ser.: Sociology*, 19 (3), 543–552. [=АНИСИМОВ 2019]
- Around the world, people yearn for significant change rather than a return to a «pre-COVID normal»*. (2020). Retrieved from: <https://www.ipsos.com/en/global-survey-unveils-profound-desire-change-rather-return-how-life-and-world-were-covid-19>
- Bradley, D. (2003). Distribution and redistribution in postindustrial democracies. *World Politics*, 55, 193–228.
- Butkaliuk, V.A. (2021). Social Consequences of the Transformation of the World of Work in the Conditions of Economic Globalization. [In Russian]. *Sociological research*, no 1, pp. 121–131. [=Буткалюк 2021]
- Calderon, C., Chong, A., Valdes, R. (2004). *Labor market regulations and income inequality: Evidence for a panel of countries*. Washington: Inter-American Development Bank.
- Conclusions of the Meeting of Experts on Non-Standard Forms of Employment*. (2015). International Labour Office.
- Decoupling of wages from productivity: what implications for public policies? (2018). *OECD Economic Outlook*, Iss. 2.
- Gupta, S., Lerner, J., McCartin, A. (2019). *Why the Labor Movement Has Failed – And How to Fix It*. Retrieved from: [//bostonreview.net/forum/sarita-gupta-stephen-lerner-joseph-mccartin-why-labor-movement-has-failed%E2%80%94and-how-fix-it](https://bostonreview.net/forum/sarita-gupta-stephen-lerner-joseph-mccartin-why-labor-movement-has-failed%E2%80%94and-how-fix-it)

- Hein, E., Mundt, M. (2012). *Financialisation and the requirements and potentials for wage-led recovery: a review focussing on the G20*. Geneva: ILO.
- ILO. (2017). Non-standard forms of employment. Analysis of problems and prospects for solutions in different countries. Geneva: International Labor Office.
- ILO. (2018). Wages in the world in 2016–2017. International Labor Organization.
- ILO. (2020). ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Fourth edition. Updated estimates and analysis. International Labor Organization.
- In the United States, women with prestigious professions suffer the most from wage inequality. (2016). [In Russian]. Retrieved from: <https://www.vedomosti.ru/management/articles/2016/05/25/642300-ssha-zarplatnogo-neravenstva-silnee-vsego-stradayut-zhenschini-prestizhnimi-professiyami> [=В США 2016]
- Klaus Shwab: Pandemic as a springboard. (2020). Euronews. Retrieved from: <https://ru.euronews.com/2020/11/17/schwab-sujet>.
- Koeniger, W., Leonardi, M., Nunziata, L. (2007). Labor market institutions and wage inequality. *Industrial and Labor Relations Review*. 60 (3), 340–356.
- Malakhov, V.S. (2013). State in the context of globalization: textbook. 2nd edition, revised and enlarged. [In Russian]. Moscow: KDU. [=Малахов 2013]
- Milanovic, B. (2016). Global inequality: from class to country of residence, from proletarians to migrants. [In Russian]. *Economic policy*, vol. 11, no 1, pp. 14–26. [=Миланович 2016]
- Mishel, L., Gould, E., Bivens, J. (2015). *Wage stagnation in nine charts*. Economic Policy Institute.
- Pasimeni, P. (2018). *The Relation between Productivity and Compensation in Europe*. European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Rueda, D., Pontusson, J. (2000). Wage inequality and varieties of capitalism. *World Politics*, 52, 350–383.
- Skopek I, Triventi M., Kosyakova Y, Bukholz S., Blossfeld H.-P. (2016). Gender and the beginning of the career: the results of an international comparative study. [In Russian]. *Journal of Sociology and Social Anthropology*, XIX, 5 (88), 98–126. [=Скопек, Тривенти, Косякова, Бухгольц, Блоссфельд 2016]
- Statistics on labour income and inequality. (2017). ILOSTAT. Retrieved from: <http://ilostat.ilo.org/topics/labour-income>
- Steadman-Jones, D. (2017). *The Birth of Neoliberal Politics: From Hayek and Friedman to Reagan and Thatcher*. [In Russian]. Moscow; Chelyabinsk: Sotsium; Mysl. [=Стедмен-Джоунз 2017]
- Stiglitz, J. (2020). *People, Power, and Profit: Progressive Capitalism in an Age of Mass Discontent*. [In Russian]. Moscow: Alpina Publisher. [=Стиглиц 2020]
- The Inequality Virus. Bringing together a world torn apart by coronavirus through a fair, just and sustainable economy* (2021). Oxford: Oxfam International. Retrieved from: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621149/bp-the-inequality-virus-250121-en.pdf>
- Toshchenko, Zh.T. (2018). Precaria: from protoclass to a new class. [In Russian]. Moscow: Nauka. [=Тощенко 2018]
- UNDP. (2015). Labor for human development. Human Development Report.
- Visser, J., Hayter, S., Gammarrano, R. (2017). *Trends in collective bargaining coverage: Stability, erosion or decline?* Geneva: ILO. Retrieved from: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_protect/-protrav/-travail/documents/publication/wcms_409422.pdf
- Wages and Fair Growth 2012–2013* (2013). GTCP and ILO Office for Eastern Europe and Central Asia. The International Labour Organization.
- Wallerstein, M. (1999). Wage-setting institutions and pay inequality in advanced industrial societies. *American Journal of Political Science*, 43 (3), 649–680.
- World of Work Report (2008). *Income Inequalities in the Age of Financial Globalization*. Institut for labour studies. International Labour Organization.
- World Employment and Social Outlook: Trends 2019* (2019). Geneva: ILO.
- World Employment and Social Outlook: Trends 2020* (2020). Geneva: ILO.

Zamore, L., Phillips, B. (2020). *COVID-19 and Public Support for Radical Policies*. Center on International Cooperation. Retrieved from: <https://cic.nyu.edu/sites/default/files/zamore-phillips-covid19-public-support-radical-policies-web-final.pdf>

Received 09.06.2021

ВІТАЛІНА БУТКАЛЮК

Нерівність у сфері праці: глобальний вимір

Перехід світової економіки від кейнсіанства до неолібералізму наприкінці XX століття спричинив тектонічні зсуви у сфері праці та зайнятості. Організація виробничого процесу на неоліберальних принципах в умовах постфордистського режиму нагромадження капіталу призвела до того, що постійними атрибутами сфери праці стали нестабільність і ненадійність зайнятості, високий рівень недовикористання праці, неабияке поширення робочої бідності та малозабезпеченості, а також стрімке зростання нерівності, що загрожує сьгодні суспільному розвитку і стабільності суспільства.

У статті на засадах економіко-соціологічного підходу автор досліджує причини розширення і специфіку прояву нерівності у сфері праці в умовах постфордистського неоліберального реформування глобальної економічної системи.

Автор вирізняє й характеризує ключові тенденції у функціонуванні ринку праці, що спричиняються до посилення нерівності впродовж останніх десятиліть (зниження частки трудових доходів у національному доході країн, ослаблення зв'язку між підвищенням продуктивності праці та її оплатою, ерозія профспілкового руху і демонтаж держави загального добробуту). Основну увагу приділено вивченню феномену нерівності трудових доходів, його динаміки та форм прояву в сучасному світі, а також визначенню впливу на цей різновид нерівності, з одного боку, індивідуальних характеристик робітників, а з іншого— особливостей галузі економіки, розміру підприємства та рівня соціально-економічного розвитку країни.

На підставі дослідження цих процесів автор доходить висновку, що перерозподіл доходів на користь капіталу і висока диференціація їх є квінтесенцією неоліберального капіталізму. Економічне і політичне виснаження національних держав в умовах неоліберальних реформ призвело до низької ресурсності їх, недостатньої ані для проведення широкої соціальної політики й допомоги нужденним, ані для адекватної боротьби із наслідками характерних для капіталізму криз чи якихось форс-мажорних ситуацій, таких як поточна пандемія COVID-19.

Ключові слова: неолібералізм, постфордизм, праця, соціально-економічна нерівність, нерівність у сфері праці, нерівність трудових доходів

ВИТАЛИНА БУТКАЛЮК

Неравенство в сфере труда: глобальное измерение

Переход мировой экономики от кейнсианства к неоллиберализму на исходе XX века повлек за собой тектонические сдвиги в сфере труда и занятости. Организация производственно-го процесса на неоллиберальных принципах в условиях постфордистского режима накопления капитала привела к тому, что постоянными атрибутами сферы труда стали нестабильность и ненадежность занятости, высокий уровень недоиспользования труда, широкое распространение рабочей бедности и малообеспеченности, а также стремительно увеличивающееся неравенство, грозящее сегодня обществу развитию и стабильности общества.

В статье на основе экономико-социологического подхода автор исследует причины расширения и специфику проявления неравенства в сфере труда в условиях постфордистского неоллиберального реформирования глобальной экономической системы.

Автор выделяет и характеризует ключевые тенденции в функционировании рынка труда, приводящие к усилению неравенства в течение последних десятилетий (снижение доли

трудовых доходов в национальном доходе стран, ослабление связи между ростом производительности труда и его оплатой, эрозию профсоюзного движения и демонтаж государства всеобщего благосостояния). Основное внимание уделяется изучению феномена неравенства трудовых доходов, его динамики и форм проявления в современном мире, а также определению влияния на данный вид неравенства, с одной стороны, индивидуальных характеристик работников, а с другой — особенностей отрасли экономики, размера предприятия и уровня социально-экономического развития страны.

На основании исследования данных процессов автор приходит к выводу, что перераспределение доходов в пользу капитала и их высокая дифференциация являются квинтэссенцией неолиберального капитализма. Экономическое и политическое истощение национальных государств в условиях неолиберальных реформ привело к их низкой ресурсности, недостаточной ни для проведения широкой социальной политики и помощи нуждающимся, ни для адекватной борьбы с последствиями характерных для капитализма кризисов или каких-либо форс-мажорных ситуаций, таких как текущая пандемия COVID-19.

Ключевые слова: неолиберализм, постфордизм, труд, социально-экономическое неравенство, неравенство в сфере труда, неравенство трудовых доходов

VITALINA BUTKALIUK

Global dimension of labor inequality

The transition of the world economy from Keynesianism to neoliberalism at the end of the twentieth century entailed tectonic shifts in the sphere of labor and employment. The organization of the production process on neoliberal principles under the conditions of the post-Fordist regime of capital accumulation has led to instability and insecurity of employment, a high level of labor underutilization, widespread labor poverty, as well as the rapidly increasing inequality that threatens social development today and stability of society.

Based on the economic-sociological approach the author examines the reasons for the expansion and the specifics of the manifestation of inequality in the world of work in the context of the post-Fordist neoliberal reform of the global economic system.

The article characterizes the key trends in the functioning of the labor market, contributing to the increase in inequality over the past decades (a decrease of the labor share in the national income, a reduction in the relationship between productivity and wages growth, the erosion of the trade union movement and the destruction of the welfare state). The main attention is paid to the study of the phenomenon of labor income inequality, its dynamics and forms of manifestation in the modern world, as well as to identify the impact on this type of inequality, both individual characteristics of workers and the characteristics of the industry, size of the enterprise, as well as the level of socio-economic development of the country.

Based on the study of these processes, the author concludes that the redistribution of income in favor of capital and their high differentiation are the quintessence of neoliberal capitalism. The economic and political depletion of nation states in the context of neoliberal reforms led to their low resources, insufficient either to carry out a broad social policy and help those in need, or to adequately combat the consequences of crises characteristic of capitalism or any force majeure situations, such as, for example, the current COVID-19 pandemic. To get the global economy out of the current crisis requires the implementation of fundamental changes not only in the field of economic policy, but also in the entire system of distribution of public goods.

Keywords: neoliberalism, post-Fordism, labor, socio-economic inequality, labor inequality, labor income inequality